

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.13+378.147

DOI [https://doi.org/10.36919/3041-1149\(Print\)12.2026.56-63](https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print)12.2026.56-63)**І. В. Басиста,**

докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
членкиня Науково-консультативної ради при Верховному Суді
email: basysta-i@ukr.net
ORCID 0000-0001-9707-7386

**КРАЙНІ ІНІЦІАТИВИ МІЖНАРОДНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ, ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ
ЯК ВЕКТОР ДО ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАНЬ,
ЗБОРУ ДОКАЗІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ДОВКІЛЛЯ
УКРАЇНИ ТА ЕКОЦИДУ ЗА ЧИННИМ УКРАЇНСЬКИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ¹****RECENT INITIATIVES BY THE INTERNATIONAL CRIMINAL
COURT AND EUROPEAN INSTITUTIONS AS A VECTOR FOR
OPTIMISING INVESTIGATIONS, COLLECTION OF EVIDENCE
OF WAR CRIMES AGAINST THE ENVIRONMENT OF UKRAINE
AND ECOCIDE UNDER CURRENT UKRAINIAN LEGISLATION²**

Мета запропонованої наукової розвідки полягає в аналізі крайніх із ініціатив Ради Європи та Міжнародного кримінального суду щодо захисту довкілля засобами кримінального права та міжнародного кримінального права задля прогнозування способів покращення стану національних розслідувань екоциду та воєнних злочинів щодо довкілля України. Серед поставлених завдань виділено базове стосовно систематизації наявних рекомендацій для оптимізації процесів зі збору доказів воєнних злочинів щодо довкілля України та екоциду.

Обґрунтовано умовисновок про те, що, на відміну від крайніх підходів Міжнародного кримінального суду, у Римському Статуті якого відсутні положення про заподіяння шкоди навколишньому середовищу, за винятком статті 8 (2)(b) (iv) (наразі не застосовувалася в практиці Міжнародного кримінального суду), в чинному Кримінальному кодексі України розмежовано екоцид та воєнні злочини щодо довкілля в окремі склади злочинів. Відповідно, внесення інформації стосовно вчинення таких кримінальних правопорушень у Єдиний реєстр досудових розслідувань та організація роботи із формування доказової бази є відмінними в

¹ Публікацію підготовлено в межах виконання проекту «Модернізація кримінального провадження України в умовах європейської інтеграції» (реєстр. № 2025.07/0259) за підтримки Національного фонду досліджень України.

² This publication was prepared as part of the project 'Modernisation of Criminal Proceedings in Ukraine in the Context of European Integration' (reg. no. 2025.07/0259) with the support of the National Research Fund of Ukraine.

кожному із цих двох випадків. Аргументовано, що поряд із традиційним збором інформації в таких кримінальних провадженнях активно використовуються відкриті джерела для формування доказової бази та дані цифрових картографічних матеріалів на постраждалій території (об'єкти) тощо. Встановлення масштабу заподіяної шкоди в цій категорії кримінальних проваджень є надважливим, і висновки інженерно-екологічної та інших комплексних експертиз є вагомим джерелом доказів.

Ключові слова: *воєнні злочини щодо довкілля України, Римський Статут, Міжнародний кримінальний суд, екологічні злочини та екологічна шкода, доказування в кримінальних провадженнях, злочини проти людства, контекст війни, Конвенція про захист довкілля засобами кримінального права, екоцид, агроекоцид.*

The aim of this research is to analyse the most recent initiatives of the Council of Europe and the International Criminal Court regarding the protection of the environment through criminal law and international criminal law in order to identify ways to improve national investigations of ecocide and war crimes against the environment in Ukraine. Among the tasks set, the basic one is to systematise existing recommendations for optimising the processes of collecting evidence of war crimes against the environment in Ukraine and ecocide.

It is reasonable to conclude that, unlike the extreme approaches of the International Criminal Court, whose Rome Statute does not contain provisions on damage to the environment, with the exception of Article 8 (2) (b) (iv), examples of which have not yet been applied in the practice of the International Criminal Court, the current Criminal Code of Ukraine distinguishes between ecocide and war crimes against the environment as separate offences. Accordingly, the entry of information into the Unified Register of Pre-trial Investigations and the organisation of work on the formation of the evidence base are different. It is argued that, in addition to traditional information gathering, open sources are actively used in such criminal proceedings to build a case and digital cartographic data on the affected areas (objects), etc. Determining the extent of damage caused in this category of criminal proceedings is extremely important, and the conclusions of engineering, environmental and other comprehensive expert examinations are a necessary source of evidence.

Keywords: *war crimes against the environment of Ukraine, Rome Statute, International Criminal Court, environmental crimes and environmental damage, evidence in criminal proceedings, crimes against humanity, context of war, Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, ecocide, agroecocide.*

Постановка проблеми та її актуальність. Якщо задатися запитанням про національну криміналізацію описаної протиправної діяльності, то *без урахування контексту війни* могло б йтися про кримінальні правопорушення проти довкілля, тобто «...передбачені кримінальним законом діяння, що посягають на довкілля та його компоненти, раціональне використання та охорона яких забезпечують життєдіяльність людини, а також на екологічну безпеку населення й територій, і полягають у безпосередньому протиправному використанні природних об'єктів або в протиправному впливі на них, що призводить до негативних змін стану та якості довкілля» [23]. Загалом охорона довкілля регламентована нормами, що містяться в екологічному й природоресурсному законодавстві, яке є досить об'ємним та складним [23]. І такий стан справ можемо простежити бодай із практичних порадників, у яких знані автори намагаються зрозумілою мовою донести до широкого кола фахівців, здобувачів освіти особливості кваліфікації [17] та ази досудового розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. Водночас заходи та засоби із охорони довкілля не вичерпуються лише національним рівнем. З огляду на такий стан справ, на шпальтах цієї наукової розвідки поставлено завдання спробувати, із прив'язкою до національного законодавства та прогнозованими можливостями щодо імплементації із успішних кейсів (за встановленої їхньої наявності) закордонного досвіду, поглянути на проблематику оптимізації розслідувань, підвищення ефективності збору доказів у воєнних злочинах щодо довкілля України та екоциду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Задекларованій проблематиці присвячено дослідження як українських науковців, так і закордонних фахівців. Так, С. Харитонов та інші співавтори [7, с. 24–32], з'ясовуючи ситуацію із наслідками російської агресії для природного середовища України, аргументовано розглядають вчинюваний росією екоцид як злочин проти людства та навколишнього середовища. Серед іншого, цими дослідниками констатовано, що підлив Каховської ГЕС, здійснений російськими військами, має серйозні наслідки, які постійно посилюються й матимуть довгостроковий вплив [7, с. 31]. Потреба в криміналізації екоциду як окремого злочину за Римським Статутом МКС доводилася групою авторів на шпальтах статті «Social and legal consequences of Ukraine's ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court» [1, с. 262–275]. Ця сама проблематика під різноманітними кутами зору перебувала в центрі уваги ще когорти дослідників [6, с. 14–23; 9, с. 147–207]. Такий різновид, як агроекоцид, який, на жаль, спостерігаємо в результаті злочинних дій росії щодо України, теж перебував у полі зору науковців [8, с. 293–297]. Пропозиції щодо імплементації міжнародного досвіду як у розрізі крайніх ініціатив Міжнародного кримінального суду, зокрема його «Політики» [16], так і з огляду відкритої до підписання Конвенції Ради Європи про захист довкілля засобами кримінального права [2] обґрунтувала О. В. Бринзанська [14, с. 85–90; 15]. Інші автори теж чимало доклалися задля наукового приросту в цій царині.

Стосовно всього наведеного, оптимізація досудового розслідування воєнних злочинів щодо довкілля України, екоциду, як і формування належної доказової бази, потребують постійного наукового моніторингу наявних новацій як на рівні міжнародного досвіду, так і в межах національних розслідувань і судової практики. Вони мають сприяти науковому укріпленню концептуальних основ забезпечення та гарантування невідворотності покарання як наслідку ефективних досудових розслідувань та справедливих і всебічних судових розглядів.

Мета статті полягає в аналізі ініціатив Міжнародного кримінального суду та Ради Європи про захист довкілля в контексті війни засобами кримінального права. Серед поставлених завдань основним є систематизація рекомендацій з оптимізації, удосконалення досудового розслідування, збору доказів воєнних злочинів щодо довкілля України та екоциду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо аналізувати цю проблематику з огляду конвенційних положень, то варто зазначити, що 3 грудня 2025 року було відкрито для підписання Конвенцію про захист довкілля засобами кримінального права, яка була ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 13–14 травня 2025 року [2]. Як аргументовано підкреслює П. В. Мельник, «даній Конвенції передували Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяльністю, небезпечною для довкілля № 150 від 21 червня 1993 року і Конвенція про захист довкілля засобами кримінального права № 172 від 4 листопада 1998 року, які не набрали чинності, оскільки їх не ратифікувала необхідна кількість держав-членів Ради Європи» [22, с. 43–46]. Ухвалення Конвенції про захист довкілля засобами кримінального права [2], як уточнює О. Бринзанська, є результатом тривалої роботи, адже ще 2021 року Парламентська асамблея Ради Європи доручала Комітету міністрів Ради Європи розробити відповідний правовий інструмент (рекомендація ПАРЄ від 29 вересня 2021 року № 2213 «Розгляд питань кримінальної та цивільної відповідальності в контексті зміни клімату» [3; 10]). Окремі вимоги до змісту Конвенції також були визначені в резолюції ПАРЄ від 25 січня 2023 року № 2477 «Вплив збройних конфліктів на навколишнє середовище» [5] та кореспондуючій їй рекомендації ПАРЄ від 25 січня 2023 року № 2246 «Вплив збройних конфліктів на навколишнє середовище» [4], серед яких, зокрема, застосовність Конвенції під час воєнного стану, збройного конфлікту та окупації (ст. 2) [14, с.86; 15]. Як слушно помітив Є. О. Письменський, що «говорити про ратифікацію Україною цієї Конвенції ще зарано, але хочеться сподіватися, що наша держава зрештою зробить все належне, щоб якнайшвидше імплементувати відповідні міжнародні норми в національне законодавство» [24, с. 80]. Бо «...майже кожна стаття з Розділу IV «Матеріальне кримінальне право» Конвенції може вплинути на реформування Розділу VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» Особливої частини КК України. Йдеться як про підхід щодо видів складів кримінальних правопорушень проти довкілля, однаковість їхнього формування (диспозиції кримінально-правових норм), так і про покарання, які повинні застосовуватися за

вчинення таких деліктів (санкції)» [24, с.81]. Також Є. О. Письменський аргументовано та влучно зауважив щодо правильних підходів до градації видів шкоди в нормативному вимірі за Конвенцією. Це досягається «...поєднанням медико-біологічних критеріїв (ступінь тілесних ушкоджень, масштаб загибелі популяції певних видів), економічних показників (кратність перевищення неоподаткованого мінімуму доходів громадян), екологічних характеристик (тривалість і глибина порушень стану довкілля, настання надзвичайної екологічної ситуації) та соціальних наслідків (масове захворювання, загибель людей)» [24, с.80]. Про це також мовилось із кримінальних процесуальних позицій, етапності доказування, зокрема й точного встановлення масштабів заподіяної шкоди та її незворотності в найближчій перспективі. Йшлося й про потребу в апробації вже розроблених критеріїв екоциду [12; 13].

Сьогодні в Україні контекст війни є очевидним щодо переважної кількості екологічних кримінальних правопорушень. Тому вдамося до аналізу статті 441 КК України, яка передбачає відповідальність за екоцид, під яким розуміється «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [20]. «Екоцид є умисним злочином, що відрізняється від інших екологічних правопорушень формою вини (суб'єктивною стороною)» [26]. Екоцид є злочином проти безпеки людства, що має наслідком автономне розуміння одних і тих самих термінів, що вживаються в ст. 441 КК України та статтях про кримінальні правопорушення проти довкілля. Встановлення ознак шкоди завжди має відбуватись у світлі їхнього оцінювання як екологічної катастрофи. Екоциду як злочину проти безпеки людства властиві специфічні ознаки, зокрема об'єкт посягання та масштаб шкоди, що відрізняють його від злочинів проти довкілля [21, с. 29]. Вагомим є «...урахування контекстуального елемента під час кваліфікації екоциду, а саме усвідомлення особою того, що відповідні дії вчиняються в умовах збройного конфлікту» [26]. Як не дивно, але підходи до розуміння складу цього злочину різняться. В одному із випадків автори-практики зазначають про екологічну безпеку людства (охоплює безпеку великих груп людей, наслідки посягань на яку є загрозливими або можуть бути загрозливими не лише для окремої держави, регіону чи ще меншого географічного утворення) як об'єкт розглядуваного злочину [21]. В іншому випадку автори вирізняють «об'єкт посягання, як суспільні міжнародно-правові відносини, що забезпечують мирне співіснування держав, дотримання правил міжнародного правопорядку як у мирний, так і у військовий час, а також міжнародні гарантії безпеки як окремим державам, так і людству в цілому» [18]. «Предмет злочину є природа як середовище проживання людини: рослинний, тваринний світ, атмосфера, водні ресурси тощо» [18]. Об'єктивна сторона складу злочину теж тлумачиться дещо відмінно. У першому випадку йдеться про те, що вона має доволі складну побудову, як-от: «а) діяння (дії, спрямовані на масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери, водних ресурсів або інших компонентів навколишнього середовища); б) первинні наслідки (власне масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери, водних ресурсів або інших компонентів навколишнього середовища); в) похідний наслідок (створення загрози настання екологічної катастрофи або настання наслідку)» [21, с. 16]. В іншому авторському підході «...характеризується альтернативними діями, що полягають у: масовому знищенні рослинного або тваринного світу; отруєнні атмосфери або водних ресурсів; вчиненні інших (будь-яких) дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Злочин вважається закінченим із моменту вчинення дій, які створюють реальну загрозу настання наслідків – екологічної катастрофи» [18]. Немає єдності навіть щодо розуміння суб'єкта розглядуваного злочину. Авторські підходи об'єднує лише аксіоматичне судження, що суб'єкт злочину мав би досягнути віку 16 років [18]. Але із приводу розуміння та уточнення суб'єкта злочину, то Велика Палата Верховного Суду в своїй постанові від 28 лютого 2024 року у справі № 415/2182/20 сформулювала досить неоднозначний висновок про те, що оскільки законодавець не визначив, хто є суб'єктом кримінального правопорушення за статтею 437 КК України, то питання про це потрібно вирішувати з урахуванням змісту й характеру дій, які становлять об'єктивну сторону правопорушення, та можливостей конкретної особи внаслідок їхнього вчинення впливати на об'єкт посягання, яким є мир як складова міжнародного правопорядку [25]. І саме цей висновок

Великої Палати суддями Верховного Суду внесено до презентації «Написання вироку суду у кримінальних провадженнях про екоцид» [21, с. 17], очевидно, як застосовний і до статті 441 КК України, що не зовсім корелює із наявною слідчою (<https://gp.gov.ua/ua/posts/uperse-v-ukrayini-suditimut-za-ekocid-dvox-službovciv-pidprijemstva-obvinuvacuut-v-otr>) та судовою практикою (с. 12 https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_Napus_vuroky_ekotcud.pdf).

Незважаючи на те, що одні автори категорично зазначають, що «суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу» [18], інші судді-практики констатують, що «...у ст. 441 КК форму вини не визначено (у літературі переважає думка про умисну форму вини)» [21].

Варто погодитися, що «...склад злочину «екоцид» перевантажений оціночними поняттями («масове знищення рослинного або тваринного світу», «отруєння атмосфери або водних ресурсів», «екологічна катастрофа»), визначення яких відсутнє в кримінальному та галузевому законодавстві, що негативно впливає на правозастосовну практику» [18].

Що ж до питання про ситуацію із криміналізацією розглядуваних дій на загальноєвропейському рівні, то потрібно підкреслити, що, незважаючи на те, що на кількох наукових майданчиках уже зазначалося щось на кшталт, що «міжнародне суспільство прагне вивести екоцид із рангу злочину, що обумовлюється військовими діями, в окремий вид злочинної дії, що може існувати й поза військовими діями» [18] та що «процес міжнародної криміналізації екоциду триває» [18], все ж дослідниками також було констатовано, що Конвенція про захист довкілля засобами кримінального права, яка була ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 13–14 травня 2025 року [2], «...не використовує поняття екоциду» [22, с. 43–46]. П. В. Мельник також акцентує увагу на такій обставині, що «...стаття 31 Розділу IV зобов'язує держави–Сторони вжити необхідних законодавчих заходів для встановлення, як особливо тяжкого кримінального правопорушення, будь-якого правопорушення, передбаченого цією Конвенцією, якщо воно вчинено умисно та спричиняє: знищення або незворотну, широкомасштабну і суттєву шкоду, або тривалу, широкомасштабну і суттєву шкоду екосистемі значних розмірів чи екологічної цінності, або середовищу існування в межах охоронюваної території, або якості повітря, ґрунту чи води». Ознаки діяння описаного в ст. 31 Конвенції збігаються із визначенням злочину, передбаченим п. b (iv) ч. 2 ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [27]. У п. 172 Пояснювальної доповіді до Конвенції зазначено, що всі діяння, криміналізовані положеннями цієї Конвенції, залежно від обставин, можуть становити тяжке правопорушення. Проте укладачі визнали, що кримінальні правопорушення, пов'язані з умисною незаконною поведінкою, переліченою в цій Конвенції, можуть мати особливо тяжкі наслідки, як-от широкомасштабне забруднення, промислові аварії з тяжким впливом на довкілля чи масштабні лісові пожежі. Якщо такі правопорушення призводять до знищення або до широкомасштабної та суттєвої шкоди, яка є незворотною чи довготривалою, екосистемі значного розміру чи екологічної цінності або середовищу існування в межах охоронюваної території, або завдають широкомасштабної та суттєвої шкоди, яка є незворотною чи довготривалою, якості повітря, ґрунту чи води, такі правопорушення, що призводять до схожих руйнівних результатів, мають становити особливо тяжкі кримінальні правопорушення [3]. Такі особливо тяжкі правопорушення можуть охоплювати поведінку, співмірну з «екоцидом», який уже передбачений законодавством певних держав, включно із деякими державами-членами Ради Європи, та обговорюється на міжнародних форумах [22, с. 43–46].

Отже, варто констатувати, що на цей час фактично сформувалися два протилежні підходи, прихильники яких або пропагують міжнародну криміналізацію екологічних злочинів, зокрема екоциду як окремого злочину в межах Римського статуту [7, с. 24–32], через розробку та ухвалення відповідних поправок до Римського статуту [1, с. 262–275; 6, с. 14–23; 9, с. 147–207] (також ідеться не лише про екоцид, а й про інші екологічні злочини, зокрема й агро-екоцид [8, с. 293–297]), або той спосіб, який як альтернативний було обрано Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду, що, очевидно, розуміючи безперспективність, тривалість і складність процесів, пов'язаних із розглядом питання про внесення змін до Римського Статуту (надання пріоритету справам про екологічну шкоду, заподіяну вчиненням злочинів, вже визначених

у Римському статуті, дасть змогу розпочати роботу щодо розслідування та справ про міжнародні екологічні злочини без вирішення Асамблеєю держав Римського статуту питань про зміни до нього), розпочав громадські консультації стосовно вироблення нової політики у сфері відповідальності за заподіяння шкоди навколишньому середовищу в рамках механізму МКС [16].

Водночас автори інформаційної довідки щодо правового регулювання підстав кримінальної відповідальності за екоцид [18] уточнюють, що в документі Stop Ecocide Foundation [11], оприлюдненому в червні 2021 року, щодо переглянутої Директиви ЄС 2008 року про захист навколишнього середовища вже пропонувалися зміни до Римського статуту МКС, а саме доповнення статті 5 «Злочини, що підпадають під юрисдикцію суду» пунктом е) «Злочин екоциду», який визначається як «незаконні або необґрунтовані дії, вчинені з усвідомленням, що існує суттєва ймовірність спричинення такими діями серйозної та масштабної або довготривалої шкоди навколишньому середовищу» [11]. До цього Міжнародний кримінальний суд необґрунтовано критикували, й переважно критика стосувалася відсутності в Римському статуті МКС «...положень про заподіяння шкоди навколишньому середовищу, за винятком ст. 8 (2)(b) (iv), приклади застосування якої у практиці МКС наразі відсутні» [16].

Погоджуємося, що «...в умовах збройного конфлікту існує потреба чіткого розмежування екоциду, як злочину проти людства та воєнного злочину проти довкілля. Статус самостійного злочину екоцид має в кримінальних кодексах лише декількох держав світу (окремі держави пострадянського простору, В'єтнам, Колумбія, Монголія). Однак і тут повної уніфікації не спостерігається. Зокрема, в КК Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Росії під екоцидом розуміється «масове знищення рослинного і тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, здатних викликати екологічну катастрофу», тоді як у КК Вірменії та Монголії обов'язковою ознакою цього злочину є не можливість, а сам факт настання екологічної катастрофи» [18].

Щодо всього викладеного, потрібно погодитися, що МКСом обрано найменш різючий за сучасних умов, альтернативний та реалістичний план дій, бо, як слушно акцентувала нашу увагу з огляду цього О. Бринзанська, «...значна частка направлених до МКС пропозицій, що ґрунтувалися на різних баченнях змісту норм, якими, на думку їх авторів, було б доцільно доповнити Римський Статут та Елементи злочинів, не мала ні правової, ні інституційної основи для реалізації» [16]. І очевидно, що «прийняття МКСом «Політики» свідчить про розмежування роботи МКС щодо вивчення питання про доповнення Римського статуту положеннями про екоцид як про автономний міжнародний злочин від діяльності щодо впровадження практики застосування чинних положень Римського статуту для кримінального переслідування заподіяння екологічної шкоди при вчиненні злочинів, які вже охоплюються юрисдикцією МКС» [16].

Що ж стосується проектних пропозицій на національному рівні, то автори інформаційної довідки щодо правового регулювання підстав кримінальної відповідальності за екоцид [18] констатували і той факт, що в проекті нового КК України станом на 2023 рік взагалі не було передбачено екоцид як окреме кримінальне правопорушення [19].

Висновки. Отже, на відміну від крайніх підходів Міжнародного кримінального суду, в чинному КК України розмежовано екоцид та воєнні злочини щодо довкілля в окремі склади злочинів. Поряд із традиційним збором інформації в таких кримінальних провадженнях активно використовуються відкриті джерела для формування доказової бази й дані цифрових картографічних матеріалів на постраждалій території (об'єкти). Особливо затребувані результати космічної зйомки, відомості щодо наявних геопросторових даних, цифрові сліди тощо. Задля перспективи набуття такою цифровою інформацією статусу цифрових доказів, серед іншого, важливим є етапність її правильного накопичення та збереження, про що вже зазначалося в попередніх авторських публікаціях [12; 13]. Встановлення масштабу заподіяної шкоди в цій категорії кримінальних проваджень є надважливим, і висновки інженерно-екологічної та інших комплексних експертиз є вагомим джерелом доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Basysta, I., Drozdov, O., Drozdova, O., Kovtun, V., & Shulhin, S. (2025). Social and legal consequences of Ukraine's ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court. *Social & Legal Studies*, 8 (2), 262–275. DOI : <https://doi.org/10.32518/sals2.2025.262>
2. Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law / Committee of Ministers of the Council of Europe. URL : <https://search.coe.int/cm?i=0900001680b5cfad>
3. Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law – Explanatory Report / Committee of Ministers of the Council of Europe. URL : <https://search.coe.int/cm?i=0900001680b5cfab>
4. Council of Europe Parliamentary Assembly Recommendation 2246 (2023) on ‘Environmental impact of armed conflicts’ / Council of Europe. URL : <https://pace.coe.int/en/files/31601/html>
5. Council of Europe Parliamentary Assembly Resolution 2477 (2023) on ‘Environmental impact of armed conflicts’. URL : <https://pace.coe.int/en/files/31600>
6. Duiunova, T., Voznyk, M., Koretskyi, S., Chernetska, O. & Shylinhov, V. (2024). International Humanitarian Law and Ecocide: The War in Ukraine as a Case Study. *European Journal of Environmental Sciences*, p. 14–23.
7. Kharytonov, S., Orlovskiy, R., Us, O., Iashchenko, A. & Maslova, O. (2024). Criminal Responsibility for Ecocide Resulting from the Military Aggression of Russia. *European Journal of Environmental Sciences*, p. 24–32.
8. Kurman T. (2023). Current issues of legal support for food security in the context of agro-ecocide. *Electronic scientific publication "Analytical and Comparative Jurisprudence"*, pp. 293–297. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/54.pdf>
9. Palarczyk, D. (2023). Ecocide Before the International Criminal Court: Simplicity is Better Than an Elaborate Embellishment. *Criminal Law Forum*. Volume 34, pages 147–207. URL : <https://link.springer.com/article/10.1007/s10609-023-09453-z>
10. Recommendation 2213 (2021) on ‘Addressing issues of criminal and civil liability in the context of climate change’ / Council of Europe. URL : <https://pace.coe.int/en/files/29514/html>
11. STOP ECOCIDE FOUNDATION. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide / Commentary and code. URL : <https://www.stopecocide.earth>
12. Басиста І. В. Воєнні злочини щодо довкілля України та критерії для констатації екоциду: національна слідча та судова практика, підходи МКС. *Застосування законодавства під час дії воєнного стану в Україні: актуальні виклики та шляхи їх подолання* : матеріали XIV Всеукраїнського круглого столу, м. Запоріжжя, 27 лютого 2026 року.
13. Басиста І. В. Особливості формування доказової бази у воєнних злочинах щодо довкілля України та вчиненого, вчинюваного екоциду. *Юридична наука: проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції викладачів, аспірантів, докторантів та молодих вчених. Тема року: «Тенденції, новації та перспективи юридичної науки України в умовах воєнного стану», м. Київ, 5 березня 2026 року / Європейський університет. Київ, 2026.
14. Бринзанська О. В. Співвідношення екоциду та «особливо серйозного злочину» у Конвенції Ради Європи про захист довкілля засобами кримінального права від 14 травня 2025 року. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Том 5, № 90. С. 85–90. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.10>
15. Бринзанська О. Конвенція Ради Європи про захист довкілля засобами кримінального права 2025 року як новий інструмент протидії злочинам проти довкілля. 2025. 3 вересня. URL : <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/1548/konventsiiia-rady-yevropy-pro-zakhyst-dovkillia-zasobamy-kryminalnoho-prava-2025-roku-iak-novy-i-instrument-protydii-zlochynam-proty-dovkillia> ; https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Ecocide_as_a_crime_under_Ukrainian_law_.pdf
16. Бринзанська О. Політика вирішення питань щодо екологічної шкоди засобами Римського статуту : програмний документ та керівництво щодо кримінального переслідування міжнародних екологічних злочинів. 2026. 16 січня. URL : <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/1884/«polityka-vyrishennia-pytan-shchodo-ekolohichnoi-shkody-zasobamy-rymskoho-statutu»-prohramnyi-dokument-ta-kerivnytstvo-shchodo-kryminalnoho-peresliduvannia-mizhnarodnykh-ekolohichnykh-zlochyniv>

17. Дудоров О. О., Письменський Є. О. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти порядку використання та охорони атмосферного повітря і вод : практичний посібник (у питаннях і відповідях). Київ : Видавництво «Норма права», 2025. 240 с.
18. Інформаційна довідка щодо правового регулювання підстав кримінальної відповідальності за екоцид. URL : <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32578.pdf>
19. Кримінальний кодекс України : Контрольний текст проекту станом на 22.05.2023. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>
20. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
21. Мазур М., Бринзанська О. Написання вироку суду у кримінальних провадженнях про екоцид / Національна школа суддів України. 2025. 19 вересня. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_Napus_vuroky_ekotcud.pdf
22. Мельник П. В. Конвенція Ради Європи про захист довкілля засобами кримінального права 2025 року: новий правовий стандарт протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля. *Правова політика України: історія та сучасність* : матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Житомир, 09–10 жовтня 2025 р. Житомир, 2025. С. 43–46.
23. Кришевич О. В. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Кваліфікація окремих видів злочинів». Тема 6. Кваліфікація злочинів проти довкілля / НАВС. 2016. URL : https://arm.navs.edu.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-207/lectures/lecture_6.html
24. Письменський Є. О. Концептуальні засади вдосконалення кримінального законодавства про відповідальність за правопорушення проти довкілля у контексті міжнародно-правових інноваційних підходів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2025. Випуск 50. С. 79–87 (с. 80). DOI : <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2025-50-79>
25. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 415/2182/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117555176>
26. Про екоцид як злочин за законодавством України розповів. Секретар Великої Палати Верховного Суду під час міжнародного вебінару, присвяченого правовим механізмам захисту довкілля. 2025. 18 грудня. URL : <https://court.gov.ua/press/news/1937949/>
27. Римський статут Міжнародного кримінального суду / Офіційний переклад. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Дата надходження статті: 02.03.2026

Дата прийняття статті: 08.04.2026

Дата публікації статті: 05.05.2026